

דברי פתיחה

הגאולה — פנים רבות לה במורשת היהדות ומקורותיה, ואף ספרות ההגות מרבה לגלות בה עתרת משמעויות ותפארת הזון. וטעמו של העושר של דעות ואמונות לגבי זו תקות כל הדורות — בהיותה ספונה בנבכי העתיד וההעלמה: "וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו" (היד החזקה, הל' מלכים, פרק יב, הלכה ב). משום כך, העיון בשאלות יסוד השייכות לענין הגאולה — תכליתו לשרטט רקע לביורור המשמעותי לימינו: מהי חובתו של בן דור ההווה ויעשנה, כדי שישתף עצמו במצעד כל הדורות אל פסגת ההיסטוריה — אל הגאולה.

גאולה למי. מעגלות, מעגלות נפרשת האורה של גאולה על באי עולם. וארבעה הם הבנים של גאולה: היחיד, עדת המאמינים, האנושות והיקום כלו. כי ההגות, לפי מכלול הדעות שבה, מצרפת בברכת הגאולה את הארבעה גם יחד: מצויות דעות בהגות המעמידות את הגאולה על אחת — על גאולתו של היחיד בחינת תקון ושלמות. משלימה תפיסה זו הדעה, כי הגאולה נישאת על ידי יחידים המצטרפים לעדה המתעלה למדרגה של גאולה. זוהי לפי ריה"ל המשמעות של ההוויה האידיאלית של "חסיד" — המושלם שבעדת המאמינים — בתוכה של קהיליה נגאלת רוחנית:

מעשה החסיד בזמן המאשר ההוא, בימי הבית, ובמקום האלוהי ההוא, ובקרב ... אנשי סגלה ... החסיד מזדכך ... יפגש ... המון חוגג ... ישמע ... שיר ה' ... יראה ... מלאכת ה' ... זוהי מדרגה עליונה שאין אחריה כי אם מדרגת המלאכים. (כוזרי, מאמר ג, סי' כא—כב). ועוד מעגלות הגאולה מתרחבים, מעגל בתוך מעגל: בגאולת ישראל נבנה עולם מלא של תקון האנושות, ובתוך כלל גדול זה נגאל גם היחיד: גאולת ישראל ... לא גאולה מצומצמת לישראל בלבד, אלא גאולת כל האנושות כולה היא תפקידו של אלוה קדוש ... וכשתבוא גאולה זו, הרי גאולת היחיד היא לגבם תוצאה הכרחית. (ה' כהן, דת התבונה ממקורות היהדות ע' 225 וגם ע' 295).

ועוד חובקים מעגלות הגאולה זרועות עולם ומלואו, כשחזות הגאולה במעגלות אלו מופיעה כהתרחשות קוסמית, המחוללת הוויה חדשה של הבריאה. אמנם מחוללי הגאולה הם אדם, אומה ואנושות, אבל עצמה של ההתרחשות סוחפת אתה את היקום כלו:

אורו של משיח יבסס את הודאות של הטוב הגמור שבהוויה בכלל. (הראי"ה קוק, אורות, ע' פו).

גאולה — מה טיבה. מערכות הגאולה ערוכות מעגלות מעגלות גם בחינת

המשמעות של טיבה. לפי המקובל במורשת ישראל הרי גאולה במשמע קבוץ גלויות ושחרור משעבוד מלכויות :

כל הנביאים כולם ראו... ב"אחרית הימים"... את העתיד המדיני של עםם ושל האנושות (ה' כהן, דת התבונה ע' 319).

לזה מצטרפים חזון של שלמות באורחות חיים, מדרגה רוחנית ששיאה נבואה, השבת הצדק והמשפט ובנין מקדש על מכוננו. וזו התקוה במכלולה: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה... אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל, הרי זה משיח... ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד... עולם כמנהגו נוהג... אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות... ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה... ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. (הלי' מלכים, פרקים יא—יב).

בנוסף ייחודי המתחם לתחום אחד, לשלום העולם, מעמיד מורה דורנו על ההבדל בין המציאות בהווה לחזון העתיד :

המינות הפקירה את המשפט... ובוה מתיסד יסוד שנאת לאומים ועמק רעה של טומאת שפיכות דמים... אמנם עיני כל... נשואות לאור עולם, אור ה' אשר יגלה על יד משיח. (אורות, ע' כא).

ובהכלל חזוה המורה גופה של גאולה — כפליאה של תשובת כל העולם: גם מתוך החול יגלה הקדש... זאת תהיה הפליאה העליונה של תזון הגאולה... וסוף הכל הוא לתשובה המביאה רפואה וגאולה לעולם. (הראי"ה קוק, אורות התשובה, פ"ז ג).

חזות זו של ימי הגאולה מקפלת במכלולה תקון היחיד והצבור, ושל ישראל והאנושות כלה. אבל מעבר לזה "עולם כמנהגו נוהג". ברם במסתורין מעגלות שלמות ותקון חובקים עולם ומלואו ממש. דעה זו של בעלי הסוד אף היא אמורה בדרכו שלו על ידי רואה האורות :

ותכונת אורה (של הגאולה) היא... הופעת הקודש באור כל החול כולו, הופעת הרוחניות המזוככת בתוך כל החמריות, הופעת הנפש בתוך כל הבשר... הארת אור קדש קדשים בכל השלבים של המציאות. (הראי"ה קוק, אורות הקודש, א, ע' קנא).

ואילו ההגות הקיומית מגיעה לראיה מפליגה יותר של התרחשות הגאולה: אלוהים עצמו... הוא הגואל... ביום הדין הגדול... נמוג כל מכלל בכליותו של אלוהים... הגאולה מסיימת את יום העולם מעבר לבריאה ולהתגלות. (פ' רוזנצויג, כוכב הגאולה, ע' 267).

הגאולה במהלך הדורות. מסורת ישראל יודעת את הגאולה כעת ומועד;

"בעתה אחישנה". וכך פשרם של דברים: תבוא תקופה של חבלי משיח, ובסיומה יגיעו ימים שכלם טוב. אלא שאף בזה החזון מתגלה במלוא מעגלות ההיסטוריה, ומעבר לה. מחד הגאולה היא בגדר סיום ושיא של שלמות המעוגנים בחביוניה של "לאחר ההיסטוריה", של "פוסט היסטוריה": "מן עולם ההיסטוריה פונים בעלי הקבלה לתקופה הפרהיסטורית של בריאה... או לפוסט-היסטוריה של גאולה" (G. Scholem, Major Trends, p. 72). ואילו חזות אחרת של גאולה רואה את הגאולה כמהלך היסטורי מתמשך על פני הדורות מאז הראשית ועד לקץ, מהלך מעגלות תקון ושלמות. ונפגשים בכך הגות המסתורין והעיון התבונתי-השכלתני בדורנו: בנוסח המסתורין: אורו של משיח הוא מנהיר כל העולם, מהפך את כל ההווה לזוהר תורה. והננו נתבעים... לחוש את הגודל הזה, גם עכשיו, בהיותו שולח רק קוי אור זעירים... ואם נאחו רק במדת האור הגלותית נשאר שוממים. (אורות הקודש, א, ע' קנא). בנוסח השכלתנות: אין משמעותה (של הגאולה)... חוליה אחרונה בלבד בהתפתחות המין האנושי, אלא בדין הוא שתבוא על מימושה המלא בכל רגע ורגע של ההתפתחות ההיסטורית. (ה' כהן, דת התבונה, ע' 269).

מדי חובתנו ונעשנה. מכלול העיון בגאולה חשף חזון זה במלוא עולם: הגאולה בחינת נחלת אדם, אומה, אנושות והיקום כלו; תכנה ותכליתה של גאולה הם חרות, צדק, קדושה, חכמה ושגב של תקון ושלמות; הגאולה פועמת עם דופק ההיסטוריה; מני בראשית, ובכל הדורות עד למעבר לסופם. מכאן, מן העיון על מכלולו, בוקעת ועולה התביעה לכל אדם יהודי בכל דור — החובה היהודית לתקון עצמי, באמונה ובהוויה של שלמות עלי אדמות. במשמעות זו של גאולה — גאולה כחובה וכאחריות, ולא כזכות ואושר שמצפים שיגיעו מן העליונים — כל שעה יפה למעשה של גאולה, וכל מצב של קדמה ותקון אמוני — שלב בתהליך הגאולה.

מדינת היהודים וגאולת ישראל. תקומת המדינה הנה מאורע היסטורי הנושא בחובו הזדמנות של תקון, שלמות והתעלות. זוהי המשמעות הערכית-יהודית של המדינה ותקפה במהלך הגאולה. משמע, המדינה ועמה הם ה'סדן' למימוש וקיום האמונה של תורה ומצוות ליחיד ולצבור. לפי זה המדינה אינה מצווה בין המצוות, אלא בחינת תנאי למכלול ההוויה של המאמין ושל עדת המאמינים. ומתוך אספקלריה זו יש לעיין בכלל מעמדה של המדינה במערכת של תורה ומצוות משני פנים — חובה כלפי המדינה וחובתה של המדינה. נפרט את הדברים לשם הסברתם, כשהפירוט מגיע למוגדר ולרלוונטי לקיומנו בהווה:

תקפה וערכה של המדינה כמדרגה של גאולה, במובן של הזדמנות לתקון ועלוי של יחיד ושל צבור, הם טעם ההלכה שהיא בנפשה: ההלכה כי עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם — הגה מלחמת מצווה (הל' מלכים, פרק ה, הלכה א). ועל המקיים מצווה זו, ותהיה כוונתו לשם שמים בלבד, דורש הרמב"ם את המקרא "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלוהיך" (הל' מלכים, פרק ז, הלכה טו). הרי שקיומה של המדינה ועמידתה על נפשה שייכים לראשונה — ומן הכלליות ביותר בהלכות למעשה בידי החזקה" — כי "כל בית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול הזה, שנאמר: ונקדשתי בתוך בני ישראל". (הל' יסודי התורה, פרק ה, הלכה א). ואעפ"י שזו אינה המצווה היחידה, שהיא חובה כלפי המדינה, הרי מקום למצווה זאת בראש — כהוראת שעה וכחובת שעה וכצו לדורות.

מאיידך הרי עצם יעודה של המדינה כתחום של קיום תורה ומצווה, מבהיר כי אין היא התכלית האחרונה כשהיא לעצמה, אלא בחינת כלי שמחזיק ברכה, שיש בו כדי לבנות עולם של תקון מוסרי ושגב רוחני. באשר לתקון מוסרי כענין לדורנו כנים ומחייבים דברי הרב החלוץ ר' ישעיהו שפירא ז"ל מהוגי ומגשימי חזון התחיה: "ברור שבכל ניצול זולתו יש חשש של גזל... עכשיו כשאנו חוזרים לארצנו, ורוצים ליצור כאן חיים יהודיים מקוריים, עלינו להציג לנו שוב את המטרה הזאת של קדושת החיים, ועלינו ליצור כאן צורת חיים, שתהיה מותרת מצד ה'קדושים תהיו' ומצד 'ועשית הישר והטוב'". (ילקוט ירושלים תרצ"ג, עמ' 42). ואם טרם הגענו להגשמת חזון זה — חובת המדינה היא להיות הכלי לכך.

ולסיום לגבי העולם הרוחני-יהודי נחזור לדברים אשר המורה הגדול הציבם כהלכות המשיח: "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם... ובאותו הזמן... יהיה עסק כל העולם... לדעת את ה' בלבד". (הל' מלכים, פרק יב, הלכות ד-ה). אלו הלכות שנועדו להורות ולקיים. נכון, גם בידי מדינה אין מטה-קסם כדי להביא תקון עולם במלכות שדי, ואולי אין הדבר מופקד בידי בשר ודם בלבד. אבל חובתה של המדינה ושל בני המדינה לכוון את דרכיהם ומעשיהם כדי להבטיח את תקפו של המתח הרוחני, שהוא המגדל יוצרים ומעשה יצירה, ויש בו כדי להנחות יחיד וצבור בדרך האמת והאמונה. נייחל כי עיוננו כאן יוסיף נדבך לבניינה זה של המדינה.

יונה כו"ששוו